

Mitar Pešikan, Beograd

O GRANICI SRPSKIH I ARBANASKIH GOVORA U XV VEKU

Idući za ljubaznom ponudom koju su sudeonici dobili od organizatora dijalektološkog skupa da referišu o problemskim pitanjima iz predviđene tematike koja su rešavana u osobnom radu referenata, a kako se u poslednje vreme intenzivno bavim istorijskom onomastikom, saopštiću neke nalaze koji — čini mi se — spadaju u okvire naše tematike, jer svedoče o granicama našeg jezika krajem srednjeg veka, i to na sektoru gde su postojale samo približne, često i dosta proizvoljno formulisane predstave i pretpostavke o tim granicama.

Reč je o staroj granici srpskohrvatskog i albanskog jezika, ili, istorijski, o srpsko-arbanaskoj etnojezičkoj granici. Onomastički izvori o njoj posredno svedoče, i to svojim spiskovima ličnih imena. Sami spiskovi nisu dovoljni i razlike u njima nisu dovoljne da ukažu ne samo na unutrašnje dijalekatske granice na našem jezičkom prostoru nego ni na granice prema susednim slovenskim jezičkim zonama, kakve su makedonska i bugarska.

Međutim, u odnosu na albanski etnojezički prostor stvar stoji drukčije. Istina, ni ovde po ličnom imenu za pojedince ne možemo reći je li Arbanas ili Srbin odn. Vlah, jer ima slučajeva da se čovek za koga se izričito kaže da je Arbanas zove npr. *Miloš* ili *Radoslav*, a da se čovek u čiju slovensku pripadnost ne može biti sumnje zove *Lješ* ili *Don*. Ali kad su u pitanju poveći spiskovi domaćina (poreskih obveznika), tj. skupine i naseobine, razlike su dovoljno markantne da mi sa dosta osnova možemo reći da je neko naselje arbanasko, ili da nije arbanasko, ili da je mešovito.

Naime, staroarbanaska onomastika s kraja starosrpskog i s početka turskog doba u odnosu na imena starosrpskog tipa (i Srba odn. Srbalja i Vlaha) pokazuje nekolike vrlo markantne odlike:

1) visok udeo specifičnih albanskih imena, kao što su *Bard*, *Deda*, *D'minko*, *Đerđ*, *Đin*, *Don*, *Kala*, *Kola*, *Leka*, *Leš*, *Pal*, *Pepa*, *Premt(a)*, *Progon*, *Tanuš*, koja u tipičnim arbanaskim sredinama prelaze i 40% korpusa, dok se u slovenskim naseljima takva imena sreću samo kao retki izuzeci;

2) vrlo malen udeo ili sporadičnost imena od slovenskih osnova, dok je u slovenskim naseljima takvih imena retko gde manje od polovine;

3) albanska sklonost skraćenim tipovima imena — jednosložnim (kao *Đin*, *Don*), i dvosložnim (tipa *Deda*, *Leka*), a inače nesklonost sufiksaciji, koja je u slovenskoj tvorbi glavni način prerade imena;

4) znatno manja raznovrsnost imena nego u slovenskim sredinama, tj. mnogo češće ponavljanje istih imena.

Već su hrisovulje, tj. velike manastirske darovnice, sadržavale (u obliku spiskova imena) neke podatke bitne za određivanje stare srpsko-arbanske granice, i to ponešto Banjska i Svetoarhandelska, a naročito Dečanska. Međutim, tek nam turski katastarski popisi (ili tefteri, defteri), u prvom redu tefter za skadarski sandžak iz 1485. godine, uz pripomoć crnogorskih teftera s početka XVI veka i mletačkog *Skadarskog zemljišnika* iz 1416. godine¹, omogućavaju praktično kontinuirano praćenje granice — sve od mora do Đakovice, a onda nastaje određena praznina, jer nemamo teftera prizrenske i dukađinske oblasti toga doba.

Najvažnije i najbogatije podatke sadrži pomenuti skadarski tefter, a da bi se oni kako treba iskoristili, nužno je bilo izvršiti koliko se moglo ubikaciju naselja, pa i korigovati čitav niz čitanja koja je predložio priređivač izdanja Selami Puljaha. Vreme će dopustiti da samo lakonski saopštimo neke svoje nalaze, a ne i dokazni postupak, kojega će biti u opširnom radu koji objavljuju beogradski Onomatološki prilozi (počev od knjige III).

Pođimo od primorja.

Mrkojevići — u zaleđu Ulcinja i Bara, južno od planine Rumije — jezički su slovenska naseobina, iako zahvaćena uticajem albanskog jezika. O tome sam referisao na onomastičkoj konferenciji u Portorožu².

Krajina, severno od Mrkojevića i Rumije a između Crmnice i Bojane, u celini je mešovita, a takvo je i konkretno njeno glavno naselje, dok su druga (manja) izjašnjenja: na istoku je starosrpsko naselje *Sklav* (danas *Ckla*) i dalje od njega (ka Skadru) arbanasko selo *Petr Široka* (danas *Široki*), a na zapadu jedno pretežno arbanasko naselje (selo *Don Brak*), a onda *Seoca*, sa kojima počinje neprekidna zona imena starosrpskog tipa, koja hvata Crmnicu i svu Staru Crnu Goru.

U Zetskoj ravnici sama *Podgorica* je bez specifičnih albanskih imena, a južno od nje se ubiciraju sela *Dajbabe*, *Srpska*, *Žaborovo*, *Golubovci*, *Goričani*, *Berisaljići*, *Kurilo*, *Gostilje*, *Plavnica* i *Vranje*, sa ukupno 146 domaćina, od kojih 40% nosi imena od slovenskih osnova, dok je specifičnih albanskih imena manje nego 1%, što znači da je tu moglo biti uglavnom srpsko stanovništvo.

¹ Popis skadarskog sandžaka 1485. godine. Priredio S. Puljaha (prevod na albanski i transkripcija u arabici, sa popratnim tekstom na francuskom). Tirana 1974.

Dva deftera Crne Gore iz vremena Skender-bega Crnojevića. Priredili B. Đurđev i L. Hadžiosmanović. Posebna izdanja ANU BiH IX/1—2, Sarajevo 1972.

Skadarski zemljišnik od god. 1416. Priredio S. Ljubić. Starine JAZU XIV (1882), 30—57.

Oblast Brankovića, opširni katastarski popis iz 1455. godine. Priredili H. Hadžibegić, A. Handžić i E. Kovačević. Sarajevo 1972. — Ovaj je izvor konsultovan, ali kako u njemu nije nađeno naselja sa staroarbanaskom onomastikom, u referatu ne razmatram njegovu građu.

² Četrta jugoslovenska onomastična konferenca (Portorož 1981), izd. Ljubljana 1981, str. 419—425.

Međutim, istočnije, gde počinje pobrđe ka državnoj granici, počinje i arbanaska etnojezička zona, jer imamo pretežno arbanasko naselje *Gruda* ili *Grude* i arbanasko selo *Tuzi*.

Dalje ka istoku stanje nije kompaktno, jer se i za plemensku oblast *Hotâ* u celini može reći da predstavlja mešovitu zonu, iako nešto prevladavaju imena staroarbanaskih odlika. Podatke o ovom predelu nalazimo pod naslovom *Nahija Hotska brda*, što u načelu odgovara današnjem predelu *Hoti*, s obe strane državne granice sev. od Hotskog blata. Od deset lokaliteta slabo se koji može ubicirati. Sigurno izgleda da je današnja *Špinja* što i *Špinja* u teferu (čitanje B. Đurđeva³, dok je S. Puljaha pročitao »Ishbisha«). Mogla bi i današnja *Jubica* biti što i *Ljubica* u teferu; ako jest, to bi značilo da se hotski predeo prostirao na obe strane Hotskog blata, jer je *Jubica* južno od njega. — Ocena onomastike po hotskim naseljima: *Pobrežani* — arbanasko naselje (bez imena od slov. osnova); *Božani*, *Mihaljina* i *Đeđe* — pretežno arbanaska naselja (slov. imena ne prelaze 25%); *Tihomir* i *Ljubica* — mešovita naselja; »*Uplanje*« (Đurđev) odn. »*Oblana*« (Puljaha) — malena slovenska naseobina; »*Ibtosh*« i »*Vidagi*« — premalo imena za zaključak.

Naročito se jasna slovenska oaza učava na istoku od jezera, u zoni *Kadarun-Kupelnik-Podgora* (i dva neubicirana naselja) 1416. godine, ali je do 1485. godine znatno redukovana, jer su imena sačuvala jasno slovenski karakter samo u Kadarunu, dok se u Kupelniku i naročito u Podgori stanje izmenilo u korist arbanaske onomastike.

Kući, prema današnjem predelu, u celini predstavljaju mešovitu zonu, ali sa bitnom razlikom po naseljima: starosrpsku onomastiku imaju sela (na severozapadu kučkog predela, koliko se daju ubicirati): *Medun*, *Zlatica* (»Izlanica« kod Puljahe), *Kupus* (»Fupos«, danas *Kupusca*) i *Stani*, a uglavnom i *Radona* odn. *Radunje* (čitanje S. Puljahe i B. Đurđeva, event. današnji *Radonjići*?). Mešovitog je tipa najveće kučko selo, *Pantalješ*, dok kao arbanaska možemo uzeti sela *Bardhani*, *Bankeć* i *Broćna*, a za sela *Buthidosi* i *Lazorci* teško je što određeno reći.

O Klimentima imamo podatke iz 1497. godine (u istom izdanju skadarskog tefera). Popisano je pet katuna, i dva od njih (*Lješevići* i *Murići*) možemo smatrati uglavnom arbanaskima, iako imaju do 20% slovenskih imena. Naprotiv, najveća dva katuna, *Donovići* i *Ličeni*, imaju izrazito mešovitu onomastiku: po polovina upisanih nosi ime od slov. osnove, ali ima podosta i specifično albanskih imena; slično je stanje, iako sa nešto manjim udelom slovenskih imena, i u katunu *Goljemadi*.

Iz Polimlja skadarski tefer donosi bogate podatke, počev od *Gusinja* i plavskog *Grada* (takođe niz sela u međuprostoru) pa dalje na sever, sve do Brodareva. Onomastika je tipična starosrpska, te se može sa sigurnošću reći da u ovom kraju nije bilo arbanaskog stanovništva i da jezičku granicu treba tražiti negde južnije.

U albanskom delu starog *Altina*, tj. u slivu reke Valbone, uglavnom su srpska sela: *Trebopolje* (danas *Tropoja*) *Šipčani* (*Šipšaj*), *Gostu-*

³ Radovi ND NR BiH II, Sarajevo 1954.

rani (*Gosturan*), *Sošani* (*Šošan*), *Dragobilj* (*Dragobi*), *Babinovci* (Puljaha: Babnoći, *Babjane* iz Dečanske hrisovulje, današnji *Babin*), *Gorani* (*Gorane* u DH). — Ubiciraju se, ipak, i tri manja naselja koja možemo identifikovati kao arbanaska: *Vučići Doli* (*Vicidol*), *Berbat* (i danas tako) i *Rogam* (*Rogan*).

U jugoslovenskom delu Altina i uopšte u porečju Ribnice (danas Erenik ili Ribnik) imamo 1485. godine veći broj arbanaskih naseobina, u koje spadaju *Dobrčić Dol* (poznat iz povelja južno od današnjeg Babajloća), *Dobroš*, *Crnjegojno* (poznato iz povelja), *Stubla*, *Punoševci*, *Šišmanci* (danas *Šišman*), *Korenica*, *Beronja*, *Brankovce* (sad *Brekovac*), *Lipovac*, *Osek*, možda i *Vranić*, a uglavnom arbanaski ili pretežno arbanaski karakter ima onomastika i u selima *Morina*, *Smolice* (danas *Smonica*), *Dujak*, *Popovci* (danas *Popovac*). Ova je zona uglavnom oivičena srpskim naseljima *Botuša*, *Jasić*, *Hrastovica*, *Grmočel*, *Drevodelja* (sused Grmočela iz povelja), *Slivjani* (*Skivjan*), *D'jakovica*, *Ribnica* (poznato iz povelja), a pretežno srpski karakter ima onomastika i u mestima *Beci* i *Njivokaz*, dok *Junik* ima mešovita imena.

Time se i ocrtala linija srpsko-arbanaske onomastičke, a onda i jezičke granice — koliko o njoj svedoče katastrni iz XV i s početka XVI veka. Severozapadno i severno od linije odn. pojasa koji smo pratili nisam ubicirao nijedno arbanasko naselje, dok slovenskih odn. starosrpskih ima veliki broj. Treba pri tome napomenuti da ostaje izvestan broj neubiciranih naselja, od kojih neka imaju starosrpska a neka staroarbanaska imena, ali mislim da nije velika verovatnoća da bi i njihova ubikacija bitno modifikovala pružanje ove linije.

Napomenimo na kraju da se izloženi nalazi u nekim elementima bitno razilaze sa ocenama i formulacijama koje je dao priređivač izdanja skadarskog teftera, Selami Puljaha. Njegovo razmatranje nije zasnovano na ubiciranju pojedinih naselja nego na naslovljavanju odeljaka u tefteru, a tu ima i ukrštanja i dodavanja pojedinih naselja iz drugih regija, pa i otuda potiču neke razlike u nalazu, ali ima i suštinskih razlika. Puljaha u albansku etničku zonu ubraja nahije Petrišpan, Drivast (Drišt), Skadar, Dojezerski kraj, Zajezerski kraj, Šestani (predeo Anamali), Mrkojevići, Krajina, Žabljak, Hoti, Kući i Klimenti, uz jedan uslovni izuzetak: »Samo u jednom vrlo malom broju sela (svega 13) stanovnici većinom nose slovenske antroponime. Nalaze se naročito u okolini Žabljaka (svega 9 sela)«. — Za ovu zonu Puljaha izričito konstatuje: »Nema nikakve sumnje da su stanovnici ovog područja, izuzimajući mali broj sela gde preovlađuje slovenska antroponimija, bili svi Albanci... Srodničke veze između stanovnika sa albanskom antroponimijom i ovih sa slovenskom antroponimijom pokazuju da je ova neznatna manjina sa slovenskom antroponimijom u ovoj zoni bila efektivno albanska«.

Videli smo da iz ovakvih generalizacija svakako treba izuzeti Mrkojeviće, Krajinu, okolinu Žabljaka i Kuće.

U drugu zonu, u kojoj navodno albanska imena nosi »većina stanovnika u većini sela«, Puljaha ubraja ne samo Šestane (bez Anamala), nego i Piperi i Altin. Puljaha ocenjuje da su »ove regije takođe, u svojoj većini, bile

predeli naseljeni Albancima«. Za Šestane ovu ocenu možemo prihvatiti, za Pipere je ona bez ikakva osnova, a u Altinu je — videli smo — mešovita situacija, koja ne dopušta jednostrana uopštavanja. U slivu Valbone, naime, mi imamo zonu uglavnom srpskih naselja, za koju čak možemo konstatovati da je bila štokavska, jer imamo više primera vokalizacije l na kraju sloga.

Nadam se da su ovi podaci od izvesnog interesa za istorijsku dijalektologiju, posebno za ocenu uloge supstrata u pojedinim govorima, i srpsko-hrvatskim i albanskim.

Mitar Pešikan

ON THE BOUNDARIES OF THE SERBIAN AND THE ALBANIAN
LANGUAGE AREAS IN THE 15th CENTURY

S u m m a r y

On the basis of data taken from the Turkish and Venetian cadastral records of the 15th and partially from the 16th century, the author has tried to establish the boundaries of the Old Serbian and Old Albanian language areas from the Adriatic Sea to the basin of the river White Drim.